

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТЛУМАЧЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО БАНКРУТСТВО ФІЗИЧНИХ ОСІБ-ПІДПРИЄМЦІВ

Порядок застосування законодавства про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом стосовно фізичних осіб-підприємців виявляє дві основні проблеми тлумачення.

Перша стосується визначення кола правовідносин за участю фізичних осіб-підприємців, які підпадають під процедури банкрутства.

Друга — співвідношення загальних процедур банкрутства та спеціальних процедур, визначених у ст.ст. 90–92 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі — Закон) стосовно фізичних осіб-підприємців. Останні є досить обмеженими за своїм регулятивним змістом, а тому на практиці виникають запитання щодо можливості розповсюдження на провадження про банкрутство громадян-підприємців загальних положень законодавства про банкрутство.

Проблема підстав банкрутства фізичних осіб-підприємців не є простою у зв'язку із тим, що не завжди можна визначити вірно, чи пов'язана діяльність фізичної особи із здійсненням підприємницької діяльності. Господарські суди в Україні займають досить формальну позицію щодо визначення підстав банкрутства фізичних осіб-підприємців. Така позиція є наслідком побоювання, що боржник-підприємець шляхом недобросовісного використання положень Закону намагатиметься уникнути виконання кредитних зобов'язань перед банками та іншими кредиторами. За такого підходу вказівка у договорі, що він укладено фізичною особою-підприємцем, трактується на користь підприємницького характеру боргу. Але це не повною мірою відповідає об'єктивному характеру сприйняттю змісту правочинів у цивільному та господарському законодавстві, коли категорії «фіктивних», «удаваних» правочинів (ст.ст. 234, 235 ЦК) повною мірою вимагають з'ясувати реальний, а не формальний зміст угод, коли в основі з'ясування обставин справи покладено принцип дослідження усіх доказів, а не лише письмових (ст. 32–43 ГПК) тощо.

Інша проблема торкається заперечення необхідності застосування до банкрутства громадян-підприємців загальних положень Закону. У цьому разі дослідники та окремі судді не звертають увагу на положення ст. 84 Закону: «Відносини, пов'язані з банкрутством суб'єктів

підприємницької діяльності, визначених у цьому розділі, регулюються Законом з урахуванням особливостей, передбачених цим розділом». Тобто передбачається, що положення, призначені для встановлення особливостей регулювання банкрутства окремих суб'єктів (комунальних підприємств, страхових організацій, фізичних осіб-підприємців тощо), не є самодостатніми. Субсидіарно до цих відносин застосовуються загальні положення законодавства про банкрутства. Але у цьому разі, дійсно, мають бути чітко визначені загальні процедури, що за природою не можуть бути застосовані стосовно банкрутства наведених спеціальних суб'єктів.

Зокрема, не може бути застосована при процедурі банкрутства фізичної особи-підприємця санація. Адже під санацією розуміється система заходів, що здійснюються під час провадження у справі про банкрутство з метою запобігання визнанню боржника банкрутом та його ліквідації, спрямована на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів «шляхом реструктуризації підприємства, боргів і активів та/або зміни організаційно-правової та виробничої структури боржника» (ч. 1 ст. 28 Закону). По-перше, санкція передбачає вплив на ті елементи правового статусу суб'єкта господарювання, що відсутні у фізичної особи підприємця: функціонування підприємства, організаційно-правова чи виробнича структура. По-друге, при санації відновлення платоспроможності боржника відбувається за рахунок інвесторів, які у свою чергу мають отримати певне відшкодування власних інвестиційних вливань за рахунок певних корпоративних прав боржника, майнових прав, нерозривно пов'язаних із комерційним найменуванням особи, що припинить своє існування у різі ліквідації юридичної особи. Але фізична особа-підприємець, звісно, не ліквідується і не може бути ліквідована у процедурі банкрутства — може бути лише припинення підприємницька діяльність відповідної фізичної особи. Тобто жодного сенсу у застосування заходів (у даному випадку санкції), які попереджають ліквідацію суб'єкта господарювання, чи вводять управління суб'єкта господарювання, немає. Так само, і ще більш очевидно, позбавлене будь-якого сенсу застосування такого заходу, як власно ліквідаційна процедура стосовно фізичної особи-підприємця.

Разом із тим, не можна виключити, наприклад, застосування до процедури банкрутства фізичної особи підприємця, наприклад, процедур призначення комітету кредиторів, хоча про це не йдеться у положеннях статей 90–92 Закону. У цьому контексті не можна погодитися із позицією колегії ВГСУ щодо застосуванні статей 47–49 Закону, які у попередній редакції стосувалися тих саме особливих питань провадження про банкрутство фізичних осіб-підприємців: «Колегія суддів касаційної

інстанції також погоджується із висновками попередніх судових інстанцій щодо відмови в задоволенні клопотання ПАТ «Укрсоцбанк» про зобов'язання ліквідатора С. І. Мішина скликати і провести збори комітету кредиторів, оскільки провадження у даній справі здійснюється за особливою процедурою банкрутства суб'єкта підприємницької діяльності — громадянина, яка регулюється ст.ст. 47–49 Закону і якими не передбачено створення комітету кредиторів (курсив мій — М. М.)» (Постанова Вищого господарського суду України у справі № Б-39/126–09). Але у випадку, коли особлива норма не передбачає певного застосування загальної норми, це не заперечує застосування загальної норми. Застосування загальної норми має виключатися прямо, чи виходячи із сенсу спеціальної норми. Але останнього колегією суддів ВГСУ не обгрунтовано, а тому не є правильним. Не випадково, відповідна позиція сьогодні аналізується Верховним Судом України як підстава неоднакового вирішення справ відповідної категорії.

Таким чином, виключення тих чи інших загальних положень законодавства про банкрутство стосовно фізичних осіб-підприємців вимагає всебічного обгрунтування, а не простої констатації про те, що прямо не передбачено законом стосовно банкрутства громадян-підприємців.

ЗГАМА А. О.

Міжнародний гуманітарний університет,
доцент кафедри цивільного та господарського права і процесу,
кандидат юридичних наук

ПРО ДОГОВІР ЕСКРОУ

При укладенні договорів учасники господарських відносин у тій чи іншій мірі зустрічаються з так званою проблемою «грошей та стільців». Ризик даного питання у багатьох економічно розвинутих країнах знижується за допомогою договорів ескроу. До сьогодні застосування ескроу українським законодавством не врегульовано. Проте розроблено проект Закону України «Про похідні фінансові інструменти (деривативи)», підготовлений Мінекономрозвитку за підтримки Європейського банку реконструкції та розвитку, з прийняттям якого будуть внесені зміни до ЦК України, зокрема планується главу 72 після статті 1076 доповнити новим параграфом 2 «Рахунок умовного зберігання (ескроу)». Аналізуючи положення зазначеного проекту змін до ЦК України, спостерігаємо обмежений підхід законодавця до можливостей ескроу цілому як договору. Так, ескроу розглядається як договір рахунка умовного